

UDK: 81

COPYRIGHT ©: BARBARA MLAKAR

Pregled sistemov latiničnega zapisa japonskega jezika

Barbara MLAKAR*

Izvleček

Pričujoči članek prodaja kratek pregled različnih sistemov latiničnega zapisa japonskega jezika s preglednico zapisa vseh zlogov japonskega jezika v različnih zapisih, tudi *katakani* in *hiragani*.

Ključne besede: latinični zapis japonskega jezika, latinizacija, japonski jezik, *nippon-shiki*, *nihon-shiki*, *kunrei*, *kunrei-shiki*, *hepburn*

Abstract

This article presents a short overview of various systems of romanization of the Japanese language, with a table of all syllables of the Japanese language in various writing systems, including *katakana* and *hiragana*.

Keywords: Japanese romanization, romanization, Japanese language, *nippon-shiki*, *nihon-shiki*, *kunrei*, *kunrei-shiki*, *hepburn*

1 Uvod

Trenutno veljavni *Slovenski pravopis* iz leta 2001 v paragrafih 1130–1132 določa način zapisovanja japonskih besed v slovenskih besedilih. Ta se je izkazal za neprimerne, saj je nedosleden že sam po sebi, poleg tega pa je nedosledna tudi

* Barbara Mlakar, univ. dipl. japonologinja in sinologinja, barbaramlakar@gmail.com

njegova raba, saj se pogosto poslovenijo oziroma prečrkujejo le tiste črke, ki jih slovenska abeceda ne pozna.

V članku je navedenih nekaj sistemov latiničnega zapisa japonskega jezika, ki so se pojavili skozi zgodovino. Natančneje sta opisana sistem kunrei, ki je *de jure* uradni latinični zapis japonskega jezika, in hepburnov sistem, ki je najširše uporabljeni sistem in *de facto* standardni latinični zapis japonskega jezika.

2 Pregled posameznih sistemov

2.1 Hepburnov sistem (*hebon-shiki rōmaji* ヘボン式ローマ字)

Sestavljen je bil leta 1867 za uporabo v japonsko-angleškem slovarju, ki ga je napisal ameriški zdravnik in misijonar James Curtis Hepburn. Leta 1885 je ta sistem posvojilo »Društvo za latinico« (*Rōmajikai*¹ 羅馬字会), ki se je zavzemalo za uporabo latinice namesto kitajskih pismenk in zlogovnih pisav katakane in hiragane. Od leta 1886, ob izidu 3. izdaje Hepburnovega slovarja, se pojavlja pod imenom hepburnov sistem (*Hebon-shiki* ヘボン式). Hepburnov sistem je bil pozneje večkrat revidiran, zato obstaja več njegovih različic.

Sestavljen je tako, da bi angleškemu govorcu čimbolj približal pravilno izgovorjavo japonskih besed, tako da se soglasniki in sklopi soglasnikov v vseh različicah hepburnovega sistema zapisujejo kot v angleščini, in sicer:

ch zapisuje [tʃ]² (nezveneči dlesnični zlitnik),

j zapisuje [dʒ] (zveneči dlesnični zlitnik),

ts zapisuje [ts] (zobni zlitnik),

y zapisuje [j] (drsni zvočnik).

¹ Japonska imena in besede navajam v hepburnovem zapisu, razen kadar je izrecno navedeno drugače.

² Glasovi japonskega jezika so podani v mednarodni fonetični abecedi IPA.

Samoglasniki se zapisujejo na italijanski način (a, i, u, e, o), saj ima standardna (tokijska) različica japonskega jezika samo 5 samoglasniških glasov.

Dolgi samoglasniki se zapišejo takole:

dolga o in u se zapišeta z znakom za dolgi samoglasnik: *ō* in *ū*,

v besedah japonskega ali kitajskega izvora se dolgi e zapiše *ee* ali *ei*,

v besedah japonskega ali kitajskega izvora se dolgi i zapiše *ii*,

v besedah iz drugih tujih jezikov se vsi dolgi samoglasniki označijo z znakom za dolgi samoglasnik.

(V drugih različicah hepburnovega zapisa se pojavlja tudi zapis s podvojenim samoglasnikom, za dolgi o pa se pojavlja tudi zapis *ou*.)

Nosnik [N] (ん):

Pred soglasniki se zapiše z *n*, pred samoglasniki in y [j] pa z *n'*. Pred b, m in p se zapiše z *m*. Primeri: *annai* 案内, *kin'en* 禁煙, *Gumma* 群馬

V popravljene različice se pred vsemi soglasniki zapisuje z *n*, pred samoglasniki in y [j] pa še vedno z *n'*. Primeri: *annai* 案内, *kin'en* 禁煙, *Gunma* 群馬

Grleni zapornik:

- っ [ʔ] se zapiše s podvojenim soglasnikom, ki mu sledi, razen v naslednjih primerih: *sh*→*ssh*, *ch*→*tch*, *ts*→*tts*.

2.2 Standardni sistem (*hyōjun-shiki rōmaji* 標準式ローマ字)

Je popravljena verzija hepburnovega sistema, ki so ga revidirali leta 1908, da bi ga približali sodobni japonski izgovorjavi (po reformi leta 1946 so izpustili še zloge *kwa*, *gwa*, *ye* in *wo*, ki so bili ostanek arhaične izgovorjave japonskega jezika). Po navodilih sistema *hyōjun-shiki* se nosnik [N] pred p, b in m piše z *m*, grleni zapornik [ʔ] pa se pred ch piše s *t*. Primeri:

- 難波 なんば *Namba* (predel Osake)
- 発注 はっちゅう *hatchū* (naročilo)

2.3 Japonski sistem (*nihon-shiki* ali *nippon-shiki rōmaji* 日本式)

Sestavil ga je Tanakadate Aikitsu (田中館愛橘) leta 1886 (*Nihongo hyakka daijiten* 1990: 350), eden prvih zagovornikov latiničnega zapisa japonskega jezika. Za razliko od hepburnovega sistema je bil ta osnovan na takratnem japonskem pravopisu, se pravi na zlogovni pisavi hiragana. V glavnem je črkovanje tako kot v sistemu kunrei, s to razliko, da so se v sistemu nihon-shiki še zapisovali nekateri zlogi, ki so bili ostanek arhaične izgovorjave japonskega jezika, kot npr. dyu, dyo, kwa in gwa (kwa in gwa se v sodobnem japonskem jeziku izgovarjata ka in ga). Zlog wo se je tudi v sistemu nippon-shiki uporabljal za zapis členka, izgovarja se o. Imena se pišejo z veliko začetnico.

2.4 Sistem kunrei (*kunrei-shiki rōmaji* 訓令式ローマ字)

Je posodobljen sistem nihon-shiki, ki ga je leta 1937 japonska vlada z vladno direktivo razglasila za uradni sistem zapisa japonskega jezika v latinici. 'Kunrei' je japonska beseda za vladno direktivo in odtod je sistem tudi dobil svoje ime.

Od 9. decembra leta 1954, ko je vlada izdala 'Navodila japonske vlade za latinični zapis japonskega jezika' po sistemu 'kunrei' (dejansko se v direktivi omenja le kot "Tabela 1") za zapis japonskega jezika veljajo naslednja pravila (Bunkachō 1986: 179; primeri so zapisani v sistemu kunrei):

Nosnik [N] (ん) se vedno zapiše s črko n.

Kadar je treba nosnik [N] ločiti od za njim stoječega samoglasnika ali glasu y, se to stori z apostrofom ' : (primeri : gen'in 原因, kon'ya 今夜, on'yomi 音読み).

Grleni zapornik [ʔ] (っ) se označi tako, da se podvoji soglasnik na začetku naslednjega zloga: (primeri: gakkō 学校, bikkuri びっくり).

Dolgi samoglasniki se označijo s cirkumfleksom ^, pri velikih začetnicah pa se lahko zapišejo tudi s podvojeno črko za zapis samoglasnika: (primeri: doyōbi 土曜日, ryōri 料理, Oosaka 大阪).

Posebni glasovi se zapisujejo po želji.

Začetek povedi ter lastna imena se pišejo z veliko začetnico. Z veliko začetnico se lahko pišejo tudi ostali samostalniki.

V primeru mednarodnih odnosov in situacij, kjer bi bila reforma zapisovanja težka, se sme uporabiti tudi spodnja Tabela 1:

しゃ sha	し shi	しゅ shu	しょ sho
		つ tsu	
ちゃ cha	ち chi	ちゅ chu	ちょ cho
		ふ fu	
じゃ ja	じ ji	じゅ ju	じょ jo
	ぢ di	づ du	
ぢゃ dya		ぢゅ dyu	ぢょ dyo
くわ kwa			
ぐわ gwa			

Tabela 1: Zapisovanje glasov

V tabeli so zapisi zlogov, ki se med obema sistemoma razlikujejo, po sistemu hepburn, tako da v bistvu direktiva dopušča uporabo sistema hepburn »v mednarodnih odnosih« in drugod.

2.5 Raba različnih sistemov

Osnovna in popravljene različice hepburnovega sistema ostajajo najširše uporabljane metode za zapis japonskega jezika v latinici. Kljub temu, da hepburnov sistem nima statusa uradnega latiničnega zapisa japonskega jezika, na mnogih področjih ostaja *de facto* standardni sistem. Nekatere vladne agencije in ministrstva ga priporočajo (npr. za zapisovanje imen v potnih listih, krajevna imena na prometnih znakih in železniških postajah), uporablja se na znakih in obvestilih na občinah, policijskih postajah, templjih in turističnih znamenitostih. Poenostavljena različica hepburnovega sistema se uporablja v tisku in medijih iz angleškega jezikovnega področja, uporabljajo jo tudi japonska mesta in prefekture v sporočilih za svoje angleško govoreče rezidente in Zunanje ministrstvo Japonske v svojih angleških publikacijah. Prav tako se uporablja v

uradnih turističnih informacijah, ki jih objavlja vlada, in v tujih in domačih vodnikih po Japonski.

Sistem kunrei večinoma uporabljajo materni govorniki japonskega jezika, predvsem na Japonskem, kjer se ga tudi učijo v osnovnih šolah. Njegova raba je razširjena tudi med jezikoslovci, saj bolje od drugih sistemov oriše glasovni in oblikoslovni sestav japonskega jezika.

Hepburnov sistem in njegove različice ter sistem kunrei se uporabljajo tudi pri pisanju japonskega jezika na računalnik – vneseni latinični zapis se namreč sproti pretvori v ustrezen zapis v hiragani, katakani ali pismenkah.

2.6 Zapis v slovenskih besedilih

Slovenski pravopis iz leta 2001 podaja način zapisovanja japonskih besed v slovenščini. Ob podrobnejšem branju se izkaže, da pravzaprav podaja navodila za prečrkovanje v slovenščino iz že drugih latiničnih sistemov zapisa japonskega jezika. Če upoštevamo navodila iz *Pravil*, v mnogih primerih izgubimo informacijo o izvorni besedi, saj se različne japonske besede v slovenščini zapisujejo enako. Poleg tega se v praksi navodila ne upoštevajo dosledno (Pogačnik 2003), saj se pogosto prečrkujejo le tiste črke, ki jih slovenska abeceda ne pozna (primer: *joyo* se nepravilno prečrkuje v *jojo*, pravilno bi bilo *džojo*). V medijih pa pogosto naletimo celo na primere, ko so v istem besedilu japonske besede (ali imena) zapisane v različnih sistemih latinizacije, v slovenščino pa so prečrkovane samo nekatere od njih.

Japonologi zato podajamo predlog za dopolnitev oziroma zamenjavo tistih paragrafov v *Pravilih*, ki se nanašajo na japonski jezik (glej: *Predlog za zapis in pregibanje besed japonskega jezika v slovenskih besedilih*).

V predlogu je zapis japonskega jezika v slovenskih besedilih razdeljen na tri ravni glede na rabo. Prečrkovanje besed japonskega jezika iz drugih latiničnih zapisov se uporablja samo na tretji ravni (predvsem za stvarna imena v nestrokovnih, poljudnih in literarnih besedilih).

2.7 Preglednica vseh zlogov japonskega jezika v različnih zapisih

V preglednici sta za referenco navedena tudi zapisa v japonskih zlogovnih pisavah hiragani in hatakani. Primeri uporabe v besedah so podani samo za problematične zloge, za tiste besede, ki se pojavljajo v slovenščini.

Hiragana	Katakana	Hepburn	Kunrei	Izgovor (IPA)	Slovensko	(Primer)
あ	ア	<i>a</i>	<i>a</i>	a	a	
い	イ	<i>i</i>	<i>i</i>	i	i	
う	ウ	<i>u</i>	<i>u</i>	ɯ	u	
え	エ	<i>e</i>	<i>e</i>	e	e	
お	オ	<i>o</i>	<i>o</i>	o	o	
か	カ	<i>ka</i>	<i>ka</i>	ka	ka	
き	キ	<i>ki</i>	<i>ki</i>	ki	ki	
く	ク	<i>ku</i>	<i>ku</i>	Kɯ	ku	
け	ケ	<i>ke</i>	<i>ke</i>	ke	ke	
こ	コ	<i>ko</i>	<i>ko</i>	ko	ko	
きゃ	キヤ	<i>kya</i>	<i>kya</i>	kja	kja	
きゅ	キュ	<i>kyu</i>	<i>kyu</i>	kjɯ	kju	
きょ	キョ	<i>kyo</i>	<i>kyo</i>	kjo	kjo	
が	ガ	<i>ga</i>	<i>ga</i>	ga, ŋa ³	ga	
ぎ	ギ	<i>gi</i>	<i>gi</i>	gi, ŋi	gi	
ぐ	グ	<i>gu</i>	<i>gu</i>	gɯ, ŋɯ	gu	
げ	ゲ	<i>ge</i>	<i>ge</i>	ge, ŋe	ge	
ご	ゴ	<i>go</i>	<i>go</i>	go, ŋo	go	
ぎゃ	ギヤ	<i>gya</i>	<i>gya</i>	gja, ŋja	gja	
ぎゅ	ギュ	<i>gyu</i>	<i>gyu</i>	gjɯ, ŋjɯ	gju	
ぎょ	ギョ	<i>gyo</i>	<i>gyo</i>	gjo, ŋjo	gjo	
さ	サ	<i>sa</i>	<i>sa</i>	sa	sa	
し	シ	<i>shi</i>	<i>si</i>	ʃi	ši	suši, šitake
す	ス	<i>su</i>	<i>su</i>	ʃɯ	su	
せ	セ	<i>se</i>	<i>se</i>	se	se	
そ	ソ	<i>so</i>	<i>so</i>	so	so	
しゃ	シヤ	<i>sha</i>	<i>sya</i>	ʃa	ša	gejša
しゅ	シユ	<i>shu</i>	<i>syu</i>	ʃɯ	šu	šuriken
しよ	シヨ	<i>sho</i>	<i>syo</i>	ʃo	šo	šogun

³ Začetni glas v zlogih *ga*, *gi*, *gu*, *ge*, *go*, *gya*, *gyu* in *gyo* se izgovarja kot [g] večinoma na začetku besede, kot [ŋ] pa samo v sredini besede.

Hiragana	Katakana	Hepburn	Kunrei	Izgovor (IPA)	Slovensko	(Primer)
ざ	ザ	za	za	dza	za	
じ	ジ	ji	zi	dži	dži	gora Fudži
ず	ズ	zu	zu	dzu	zu	
ぜ	ゼ	ze	ze	dze	ze	
ぞ	ゾ	zo	zo	dzo	zo	
じゃ	ジャ	ja	zya	dža	dža	nindža
じゅ	ジュ	ju	zyu	džw	džu	džudžucu
じょ	ジョ	jo	zyo	džo	džo	dodžo
た	タ	ta	ta	ta	ta	
ち	チ	chi	ti	tji	či	ičiban
つ	ツ	tsu	tu	tsw	cu	šiacu
て	テ	te	te	te	te	
と	ト	to	to	to	to	
ちゃ	チャ	cha	tya	tja	ča	čaj mača
ちゅ	チュ	chu	tyu	tjw	ču	
ちょ	チョ	cho	tyo	tjo	čo	hončo
だ	ダ	da	da	da	da	
ぢ	ヂ	ji	zi	dži	dži	
づ	ヅ	zu	zu	dzu	Zu	
で	デ	de	de	de	de	
ど	ド	do	do	do	do	
ぢゃ	ヂャ	ja	zya	dža	dža	
ぢゅ	ヂュ	ju	zyu	džw	džu	
ぢょ	ヂョ	jo	zyo	džo	džo	
な	ナ	na	na	na	na	
に	ニ	ni	ni	ni	ni	
ぬ	ヌ	nu	nu	nw	nu	
ね	ネ	ne	ne	ne	ne	
の	ノ	no	no	no	no	
にゃ	ニャ	nya	nya	nja	nja	
にゅ	ニュ	nyu	nyu	njw	nju	
によ	ニョ	nyo	nyo	njo	njo	
は	ハ	ha	ha	ha	ha	
ひ	ヒ	hi	hi	çi	hi	
ふ	フ	fu	hu	fw	fu	
へ	ヘ	he	he	he	he	
ほ	ホ	ho	ho	ho	ho	
ひゃ	ヒャ	hya	hya	cja	hja	
ひゅ	ヒュ	hyu	hyu	cjw	hju	

Hiragana	Katakana	Hepburn	Kunrei	Izgovor (IPA)	Slovensko	(Primer)
ひよ	ヒヨ	<i>hyo</i>	<i>hyo</i>	ɕjo	hjo	
ば	バ	<i>ba</i>	<i>ba</i>	ba	ba	
び	ビ	<i>bi</i>	<i>bi</i>	bi	bi	
ぶ	ブ	<i>bu</i>	<i>bu</i>	bu	bu	
べ	ベ	<i>be</i>	<i>be</i>	be	be	
ぼ	ボ	<i>bo</i>	<i>bo</i>	bo	bo	
びゃ	ビヤ	<i>bya</i>	<i>bya</i>	bja	bja	
びゅ	ビュ	<i>byu</i>	<i>byu</i>	bjw	bju	
びよ	ビョ	<i>byo</i>	<i>byo</i>	bjo	bjo	
ぱ	パ	<i>pa</i>	<i>pa</i>	pa	pa	
ぴ	ピ	<i>pi</i>	<i>pi</i>	pi	pi	
ぷ	プ	<i>pu</i>	<i>pu</i>	pu	pu	
ぺ	ペ	<i>pe</i>	<i>pe</i>	pe	pe	
ぽ	ポ	<i>po</i>	<i>po</i>	po	po	
ぴゃ	ピヤ	<i>pya</i>	<i>pya</i>	pja	pja	
ぴゅ	ピュ	<i>pyu</i>	<i>pyu</i>	pju	pju	
ぴよ	ピョ	<i>pyo</i>	<i>pyo</i>	pjo	pjo	
ま	マ	<i>ma</i>	<i>ma</i>	ma	pa	
み	ミ	<i>mi</i>	<i>mi</i>	mi	pi	
む	ム	<i>mu</i>	<i>mu</i>	mu	mu	
め	メ	<i>me</i>	<i>me</i>	me	me	
も	モ	<i>mo</i>	<i>mo</i>	mo	mo	
みゃ	ミヤ	<i>mya</i>	<i>mya</i>	mja	mja	
みゅ	ミュ	<i>myu</i>	<i>myu</i>	mju	mju	
みよ	ミョ	<i>myo</i>	<i>myo</i>	mjo	mjo	
や	ヤ	<i>ya</i>	<i>ya</i>	ja	ja	
ゆ	ユ	<i>yu</i>	<i>yu</i>	jw	ju	
よ	ヨ	<i>yo</i>	<i>yo</i>	jo	jo	
ら	ラ	<i>ra</i>	<i>ra</i>	ra	ra	
り	リ	<i>ri</i>	<i>ri</i>	ri	ri	
る	ル	<i>ru</i>	<i>ru</i>	rw	ru	
れ	レ	<i>re</i>	<i>re</i>	re	re	
ろ	ロ	<i>ro</i>	<i>ro</i>	ro	ro	
りゃ	リヤ	<i>rya</i>	<i>rya</i>	rja	rja	
りゅ	リュ	<i>ryu</i>	<i>ryu</i>	rju	rju	
りよ	リョ	<i>ryo</i>	<i>ryo</i>	rjo	rjo	
わ	ワ	<i>wa</i>	<i>wa</i>	wa	va	
を ⁴	ヲ	<i>wo</i>	<i>wo</i>	o	vo	

⁴ Kadar črka を/ヲ *wo* zapisuje členek v sodobni japonščini, je v latinici zapisana *o*.

Hiragana	Katakana	Hepburn	Kunrei	Izgovor (IPA)	Slovensko	(Primer)
ん	ン	<i>n</i>	<i>N</i>	<i>m, n, ŋ, N⁵</i>	N	
っ	ッ	<i>podvojeni soglasnik</i>		?	podvojeni soglasnik	

Tabela 2: Preglednica vseh zlogov japonskega jezika v različnih zapisih

Dolgi samoglasniki se v katakani zapisujejo z vezajem ー.

Razširjena katakana⁶

Katakana	Hepburn	Izgovor (IPA)	Slovensko
イエ	<i>ye</i>	<i>je</i>	je
ウィ	<i>wi</i>	<i>wi</i>	vi
ウェ	<i>we</i>	<i>we</i>	ve
ウォ	<i>wo</i>	<i>wo</i>	vo
ヴァ	<i>va</i>	<i>va</i>	va
ヴィ	<i>vi</i>	<i>vi</i>	vi
ヴ	<i>vu</i>	<i>vʷ</i>	vu
ヴェ	<i>ve</i>	<i>ve</i>	ve
ヴォ	<i>vo</i>	<i>vo</i>	vo
シェ	<i>she</i>	<i>ʃe</i>	še
ジエ	<i>je</i>	<i>dʒe</i>	dže
チェ	<i>che</i>	<i>tʃe</i>	če
ティ	<i>ti</i>	<i>ti</i>	ti
トゥ	<i>tu</i>	<i>tu</i>	tu
テュ	<i>tyu</i>	<i>tʃu</i>	tju
ディ	<i>di</i>	<i>di</i>	di
ドゥ	<i>du</i>	<i>du</i>	du
デュ	<i>dju</i>	<i>dʃu</i>	dju

⁵ Glas n, ki ga zapisuje hiragana ん, se pred dvoustniškimi glasovi [b], [p], [m] izgovarja [m]; pred glasovi [t] [d] [ʔ] [N] se izgovarja [N]; pred glasovi [k] [g] [ŋ] se izgovarja [ŋ]; ko se pojavi v končni poziciji besede in pred glasovi [s] [ʃ] [w] [j] se izgovarja [N].

⁶ Zlogi v tej preglednici se uporabljajo samo za zapis glasov v besedah drugih jezikov, zato se v japonsčini zapisujejo samo v katakani. Latinični zapis teh zlogov je naveden samo v sistemu hepburn, saj ga kunrei ne omogoča.

ツア	<i>t_sa</i>	t_sa	ca
ツエ	<i>t_se</i>	t_se	ce
ツオ	<i>t_so</i>	t_so	co
ファ	<i>f_a</i>	ƒ_a	fa
フィ	<i>f_i</i>	ƒ_i	fi
フェ	<i>f_e</i>	ƒ_e	fe
フォ	<i>f_o</i>	ƒ_o	fo
フュ	<i>f_yu</i>	ƒ_yu	fju

Tabela 3: Razširjena katakana

Literatura

- Bunkachō (1986) *Kōyōbun no kakiarawashi kijun [shiryōshō] kaiteiban* (Standardi za zapisovanje uradnih besedil [gradiva], dopolnjena izdaja). Tōkyō: Bunkachō.
- Coulmas, Florian (1976) *The Writing Systems of the World*. Oxford: Basil Blackwell.
- Nihongo hyakka daijiten* (Veliki enciklopedični slovar japonskega jezika). (1990) Tōkyō: Taishūkan shoten.
- Pogačnik, Aleš (2003) 'Prevzemanje besed v slovenščini.' *Jezik in slovstvo* 48/6, str. 25–48.
- Slovenski pravopis*. (2001) Ljubljana: Založba ZRC in ZRC SAZU Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša.
- Sunakawa, Yuriko (1997) 'Oris glavnih značilnosti japonskega jezika.' *Azijske in afriške študije* 1/1, str. 1–9.

http://en.wikipedia.org/wiki/Hepburn_romanization

http://en.wikipedia.org/wiki/Kunrei-shiki_romanization

http://en.wikipedia.org/wiki/Nihon-shiki_romanization